

1934-ŪJŪ METŪ GAISRAS LUOKĖJE

SOFIJA GEDIMIENĖ, EGLĖ KUČIKIENĖ,
KONSTANTINAS PRUŠINSKAS

Luokę, kaip ir daugelį kitų medinių Lietuvos miestelių, dažnai siaubdavo gaisrai. Itin dideli jie buvo 1786, 1887, 1911 ir 1934 metais. 1934 m. gaisro kilimo priežastis nėra išaiškinta. Viena iš versijų buvo ta, kad jis sukeltas tyčia, siekiant gauti draudimą už senus medinius pastatus. Bet kuriuo atveju šis gaisras labai išplito todėl, kad tam čia buvo palankios sąlygos. Akademikas Algimantas Miškinis knygoje „Vakarų Lietuvos miestai ir miesteliai“ (Vilnius: Savastis, 2004, p. 386), remdamasis ano meto dokumentais ir spaudos publikacijomis, rašo: „Sprendžiant iš 1928 m. nuotraukų, kuriose užfiksuota Luokės centrinė dalis ir aikštė, visi toje teritorijoje stovėję namai buvo mediniai, daugiausiai vieno aukšto ir vieno aukšto su salka, ir tik keletas dviaukščių. Jie stovėjo itin glaudžiai, sudarydami beveik ištisinį frontą. Aikštėje išsiskyrė ant nedidelės aukštos iškilusi medžių apsupta bažnyčia. Dalis namų, matyt, buvo statyti dar XIX a. pabaigoje, nes pasižymėjo to laikotarpio etninei architektūrai būdingomis proporcijomis ir formomis (valminiais ir pusvalminiais stogais), kiti – jau pokario laikotarpiu, galbūt nepriklausomybės kovų metu sudegusių ar tiesiog susenusių ir perstatytų namų vietose. Tai buvo vienaaukščiai ir dviaukščiai su salkomis bei dvišlaičiais stogais namai. Nepaisant skirtingo pastatų statybos laiko, Luokės centrinė dalis pasižymėjo architektūriniu vientisumu, buvo savita ir tapybiška. [...]

1934 m. Luokėje kilo gaisras, per kurį išdegė visas centras: sodybos aplink aikštės rytų dalį, Tryškių ir Kuršėnų gatvėse – 86 gyvenamieji namai ir 90 visuomeninių bei ūkinių trobesių, iš jų dvi sinagogos, žydų pradinė mokykla, vaistinė, degtinės monopolio sandėliai ir kt.; išdegė 12 ha apstatytos teritorijos. Gaisras išplito, nes didelės sausros metu „labai išdžiūvę mediniai namai“ stovėjo „labai tankiai“ – atstumai tarp jų „tebuvo 2–3 metrai“, o prie „namų buvę pristatyta įvairių medinių trobesių, kuriuose laikoma šiaudai, šienas, malkos ir kita lengvai deganti medžiaga“. Bažnyčia nesudegė tik todėl, kad ją nuo aikštės atskyrė vešlūs medžiai. Apie 100 šeimų liko be pastogės. Konstatuota, jog „miestelis kaip ir likviduojamas, nes žmonės, neturėdami kur gyventi, išvažinėjo į Kuršėnus, Telšius ir kt.“ (A. Miškinis savo teiginius paremia citatomis iš kitų leidinių – jos rašomos kabutėse).

Įvairiuose leidiniuose skelbiama informacija apie šį gaisrą tais metais kiek skyrėsi. 1934 m. rugsėjo 20 d. „Ūkininko Patarėjas“ (Nr. 38) rašė, jog: „gaisras Luokėje buvo toks smarkus, kad gyventojams nepavyko net mantos išgelbėti. Viso sudegė 91 savininko gyvenami namai ir buvę prie jų buvę pastatai, kurių galutinio skaičiaus nepavyko nustatyti. Sudegė Tryškių, Kuršėnų, Kapų gatvių ir aplink turgavietę esą namai. Viršaičio pareiškimu, bus sudegę apie 150 pastatų. Visi jie sudegė iki pamatų. Išdegė dvi kryžminės gatvės, viena 300 metrų, kita 420. Apdrausta namų esą per 100 000 litų bendrai sumai, kiti neapdrausti. Nuostoliai padaryti dideli, įskaičius trobas, jose buvusį turtą, krautuvėse laikytas prekes, supirk-

tus javus, mantą ir šiek tiek grynųjų pinigų, nuostoliai gali siekti apie vieną kitą šimtą tūkstančių litų. Iš stambesnių pastatų sudegė žydų sinagoga, lietuvių samdomame name buvusi mokykla, pirtis, monopolio sandėlio parduotuvė su prekėmis.“

„Mūsų rytojus“ 1934 m. rugsėjo 18 d. pranešė: „Apskaičiuojama, kad gaisras Luokės miestelyje bus padaręs apie 1 mln litų nuostolių. Sudegė iš viso apie 200 trobesių, nukentėjo 91 savininkas [...]“.

Be palankių gaisrui plisti oro sąlygų, staigų jo plitimą galima paaiškinti ir tuo, kad [...] gatvės buvo labai siauros, tad gaisro metu ugnis plito abiem gatvės pusėmis.

„Savivaldybės“ leidinys 1934 m. (Nr. 9) rašė, kad Luokėje „Prie gyvenamųjų namų pristatyta daug įvairių medinių pastatų, kuriuose laikomas šienas, šiaudai, malkos ir kita lengvai deganti medžiaga. Gaisrui persimetęs per Turgaus aikštę (apie 70 metrų pločio) į antrą gatvės pusę, nuo įkaitimo sprogo kelios benzino ar žibalo statinės, išmesdamos liepsną ant gretimų namų stogų. Luokėje stoka vandens. Apylinkėje nėra nei upelio, nei prūdo, o esami šuliniai nevandeningi. Vietos ugniagesiai turi 50 metrų ilgio žarną ir rankinį siurbį. [...]

Gaisro gesinimo darbams vadovavo iš Telšių su dviem policininkus vežusiais automobiliais atvykęs apskrities viršininkas E. Šalkauskis, kurio vadovaujami ugniagesiai ir policija, ką dar buvo galima, nuo gaisro apgynė. Apie antrą valandą atvyko Telšių, Kuršėnų ir Šiaulių ugniagesiai, bet motoriniams siurbliams negalėjo duoti pilno veikimo dėl stokos vandens. Gaisras lokalizuotas apie trečią valandą nakties. (Gaisras prasidėjo 11 val. vakare.)“

Po gaisro be pastogės liko 200 šeimų, kuriose gyveno apie 1 700 žmonių. Didžiąją jų dalį sudarė žydai. Siekiant padėti nukentėjusiems, buvo išrinktas vietos gyventojų komitetas, kuriam priklausė kanauninkas Jurgis Daniusevičius, viršaitis J. Atkočiūnas, ūkininkai Kirlys, Poškevičius, Savickas ir namų savininkas Petkevičius. „Mūsų Kraštas“ rašė (1934-09-16, Nr. 37) ir 1934-10-14, Nr. 41): „Pasirodo, kad nukentėjusiems remti buvo suorganizuoti du komitetai, jau minėtas lietuvių ir atskirai – žydų, į kurį įėjo vietos rabinas Kraveckas, Glažas ir kt.

Jau spalio mėnesį suskaičiuota, kad 328 žmonėms reikalinga būtiniausia pagalba, iš jų 120 vaikų ir 20 motinų. Lietuvos motinoms ir vaikams globoti organizacijų sąjunga kreipėsi į Šiaurės Lietuvai šelpti komitetą, kurio pirmininkė p. Smetonienė, suteikti pašalpą. Prašymas buvo patenkintas ir Luokėje įsteigtas maitinimo punktas motinoms ir vaikams, paskiriant tam reikalui 12.000 litų.

Daug pastangų, kad būtų gauta pašalpa ir įkurtas maitinimo centras, rodė Telšių sveikatos centro vedėja gydytoja Žilytė. „Gydytoja kas savaitę šeštadieniais apsilanko vietoje neturtingųjų vaikų reikalais, taip pat tą dieną duoda patarimus nėsčioms motinoms, gimdyvėms ir apžiūri vaikus.“

Jau minėtoje knygoje „Vakarų miestai ir miesteliai“ A. Miškinis rašo (p. 389), kad „Dar 1934 m. sudarytas išdegusios teritorijos tikrosios būklės planas (matininkas S. Gibavičius), kuriame užfiksuota iki gaisro buvusi sklypų struktūra. 1935 m. parengtas tos teritorijos sklypų projektas (Telšių apskrities inžinierius S. Stulginskis), pagal kurį šiek tiek pakeistas ir pareguliuotas senasis gatvių tinklas, gero kai pertvarkyti sklypai. Pagal projektą tuščiaime žydų kapinių kampe numatyta antroji nedidelė aikštė, o senojoje neleista atkurti ten stovėjusių krautuvėlių. Panaikintos anksčiau į aikštę suėjusios savaimė susidariusios gatvelės, o kai kurių kitų vietoje suplanuotos naujos (tiesios). Aplink aikštę leista statyti tik mūrinius pastatus.“

1934 m. gruodžio 9 ir 23 dienomis „Žemaičių Prietelius“ (Nr. 49 ir Nr. 51) pranešė: „Luokė. Miesto planas sudarytas ir jo išvaizda pasikeis geresnėn pusėn: gatvės bus tiesios, rinka didesnė. Viduryje miestelio busią galima tik mūro namai statyti. Jau netoli mies-

telio ruošiamą plytinę, kuri ateinančiais metais pradės veikti. Pavasarį prasidės atstatymas, nes turtingesnieji statys namus.

Gruodžio 11 d. naujas viršaitis visų gerbiamas p. Juozas Kirlys sušaukė pirmąją naujos tarybos posėdį. Šiame posėdyje tarp kitų naudingų dalykų svarstyta ir nutarta duoti pašalpos po 300 litų ugniagesiams ir senelių prieglaudai. Taip pat taryba nutarė visoms organizacijoms duoti naudotis be atlyginimo valsčiaus sale.

„Mūsų Kraštas“ 1934 m. rugsėjo 30 d. (Nr. 39) paskelbė straipsnį „Luokės gaisro pašvaistėje“. Jame rašoma: „Ne vienam žemaičiui kyla nejuokūs klausimai: kodėl žiauri ugnis taip mėgsta žemaičių miestelius? Kokiuose namuose gaisrai kyla? Koku laiku masiniai gaisrai įvyksta? Ar sudegusiose vietose buvo ugniagesių komandos? [...] Laikraščio skiltyse talpinamame straipsnyje galima tik pagvilinti keletą minčių apie įvykių panašumą, aplinkybes ir kitą ką, kas kiekvienam daugiausiai metasi į akis ir rėžia ausį. 1930 metais sudegė Alsėdžių miestelis, 1931 m. – Plungės miesto dalis ir pagaliau sielojamės dėl Luokės miestelio gaisro. Prisiminę šiuos tris gaisrus, randame daug panašumų, būtent:

1. Alsėdžių, Plungės ir Luokės mieste sudegusios dalys buvo labai aplūžusios, suirusios, namai seni, pašiauštais skiedrų stogais ir, bendrai, sąlygos patogios masiniams gaisrams plėstis.

2. Beveik visur gaisrai kilo gerai apdraustuose namuose.

3. Gaisrai įvyko patogiu ugniai plėstis laiku – Plungė degė smarkiame vėjui pučiant, Alsėdžiai irgi, Luokė sudegė didelėje sausroje. Gesinimas vienur ir kitur buvo labai sunkus. Alsėdžiuose, Plungėje ir Luokėje būta visur savanorių gaisrininkų komandų ir visur ne lietuvių vadovybėje.

Gaisrams kilus, visose trijose vietose vietiniai ugniagesiai savo veikimo mažai teparodė. Buvo girdimas komandavimas ne lietuvių kalba ir nesuprantama lietuviams ugniagesiams; jei gaisrų metu ką veikė ugniagesiai, tai daugiausiai tik atvykusieji iš kitur, tačiau ir šiems gesinimą labai sunkino vandens stoka ir neleistina vietinių ugniagesių netvarka: atvykę svetimų miestelių ugniagesiai kartais negalėjo į degantį miestelį įvažiuoti, nes visur gatvės buvo pilnos gelbėjamo turto, išardytų degančių namų rąstų ir nuodėgulių.

Vietinės, ne lietuvių vadovaujamos, ugniagesių savanorių komandos, nors visuomenės ir savivaldybių gausiai materialiai remiamos, [...] nepasirūpino nei vandeniu, nei tinkamų įrankių įgijimu.

Sakykim: Luokės savanorių ugniagesių komanda 1928–1933 m. gavo iš vietos savivaldybės 3.300 litų, bet visą savo gyvavimo laiką nevedė net kasos knygos ir už gautą sumą prieš savivaldybę neatsiskaitė. Luokėje nesama nė vieno vandeningo šulinio. [...]

Norint ateityje panašių masinių gaisrų miesteliuose išvengti, sveika būtų, kad:

1. Apskričių savivaldybės išleistų griežtus privalomus įsakymus, kad kiekviename miestelyje, prie kiekvienų trijų namų, priemonėje vietoje būtų iškasti vandeningi šulininiai arba kitokie didesni vandens rezervuarai ir kad ugniagesiams vietos policija ar savivaldybė nurodytų, iš kur jie gaisro metu gali paimti susisiekimo priemones (arklius), nes iki šiol dėl ekonominių sunkumų ir dėl kitų kliūčių patys ugniagesiai vandens rezervuarui įrengti ir savo arklius lakyti miesteliuose negalėjo.

2. Įvesti griežtesnį gaisro priežasčių tyrimą ir kilusio gaisro kaltininkus bausti griežčiausiomis bausmėmis, ypač už padegimus, nes dėl vieno žmogaus nusikaltimo panašiais masinių gaisrų atsitikimais nukenčia šimtai šeimų ir ugnyje žūsta daug tokių daiktų, kurių ne tik nukentėjęs asmuo, bet ir valstybė niekad negalės atstatyti (kalbama apie mūsų senovę liudijančius dokumentus, senoviską statybą ir kt. istorinės vertės daiktus).

3. Ugniagesybos reikalus pavesti vienai kuriai rimtai organiza-

Rytinė Luokės miestelio pusė po 1934 m. rugsėjo 11 d. - gaisro. Dešinėje toliau matosi Nepriklausomybės paminklas. Reverse: Fotografas nežinomas. Nuotraukos savininkė Alūzienė, pateikė jos dukra Zita Kanapackienė. Nuotrauka iš Evaldo Kazlauskio rinkinio

cijai ir įstaigai, kuri būtų atsakinga už kilusių gaisrų likvidavimą, nes dabar, kai priešgaisrinis saugumas rūpinasi savivaldybės, šaulių ugniagesių skyriai ir savanorių ugniagesių draugijos, o gaisrui įvykus dėl jo likvidavimo šie ugniagesių vienetai kaltę meta vieni kitiems, kova su gaisrais neįmanoma. [...] Telšiškis“

Pastangų apsisaugoti nuo gaisrų ar bent iki minimumo sumažinti jų pasekmes būta. Fortunatas Sauka prisimena: „Kiekvieną naktį luokiškiai pakaitomis saugojo savo kaimą. Buvo medinė lazda su bumbolu ir herbu, kuri kiekvieną rytą aplankydavo po vieną luokiškį, kuris ateinančią naktį turėdavo nešti sargybą. Naktinis sargas saugojo Luokę nuo gaisro ir kitų piktybių.“ (Užrašė Eglė Butautaitė).

Žurnale „Technika ir ūkis“ (1938 m., Nr. 1) buvo išspausdintas straipsnis apie Luokės miestelio išdegusios dalies gatvių, turgaus aikštės ir privačių sklypų perprojektavimą. Straipsnio ir Luokės miestelio centro projekto autorius – architektas Steponas Stulginskis. Martininkas buvo S. Gibavičius. Žurnale paskelbtas Luokės miestelio centro planas prieš gaisrą ir po jo, miestelio centro nuotrauka po atstatymo. Straipsnyje rašoma, kad yra parengtos statybos aplink turgavietę taisyklės. Čia dabar buvo leidžiama statyti tik mūrinius, vieno aukšto namus, stogai turėjo būti raudonų čerpių stogais. Stoglangius įsirengti buvo leidžiama tik pagal tam tikras sąlygas.

Luokės (Telšių r.) miestelio centro planas, parengtas po 1934 m. gyvenvietė didelę dalį sunaikinusio gaisro